

De Tureluur als 'zoutliefhebber'

A.J. Beintema en A. Timmerman Azn.

RIN-bericht 67

Zoals alle weidevogels heeft de Tureluur een natuurlijk biotoop, van waaruit hij het cultuurgrasland heeft bezet. De Tureluur heeft waarschijnlijk zijn herkomst in Azië, waar hij onder andere als een van de talrijkste vogels voorkomt in de hooggelegen Tibetaanse steppen. Rond Oostzee en Noordzee zou dan een secundair verspreidingscentrum ontstaan zijn, waar de Tureluurs op zilte strandweiden en kwelders broeden (Voous 1965).

Ook in Nederland is een duidelijke voorkeur voor zilt grasland te bespeuren. Iedere natuurliefhebber die wel eens in de broedtijd op de kwelders is geweest, zal opgemerkt hebben dat de Tureluurs daar veel talrijker voorkomen dan in het binnenland. Op buitendijks grasland is het geen uitzondering als Tureluurs in dichtheden van ongeveer één paar ha broeden; een zelfde dichtheid werd gevonden op de kwelders van de voormalige Lauwerszee, namelijk 93 paren per 100 ha (Timmerman 1972). In de beste binnenlandse weidevogelreservaten is een dichtheid van 20 paren per 100 ha echter al hoog. Voor de totale Nederlandse populatie zet deze voorkeur niet veel zoden aan de dijk, omdat er zo veel meer binnendijks grasland beschikbaar is dan buitendijks. Ondanks vaak lage dichtheden broedt naar schatting 90% van onze Tureluurs in het binnenland.

Weinig bekend is de duidelijke voorkeur van Tureluurs voor zilte stukjes grasland in het binnenland. Dergelijke terreintjes komen onder andere in Friesland en Zeeland voor en kunnen bijvoorbeeld ontstaan door inpoldering van oude slenken (Zurich, Tibma I en II, Wijns, zie fig. 1). Op veel plaatsen in het Friese middelzeegebied zit zout in de grond, waar laagveen bij overstromingen met zeewater werd door-

Tureluur, Texel, plasjes ter hoogte van gemaal Dijkmanshuizen, 12 oktober 1973.

Foto: Frits van Daalen

Fig. 1 Zoutterreintjes in Friesland, aangegeven met Δ

drenkt en tegelijk met zeeklei afgedekt. Door regen spoelt dit zout in principe uit, maar op de laagstgelegen plaatsen hoopt het zich op. Doorbreekt men daar de bedekkende kleilaag, dan treedt zoute kwel op. Bij Jouswier, Vaardeburen, Klaarkampermeer en Birdaard werd deze kleilaag afgegraven ten behoeve van de steenfabricage. Bij Dronrijp en Hennaard, mogelijk ook bij Jouswier en Birdaard, zijn deze eeuw nog terpen afgegraven om de vruchtbare terpaarde te winnen, waarbij eveneens de bedekkende bovenlaag doorbroken werd. Het met zout doordrenkte veen werd soms ook nog afgegraven, om door verbranding daaruit zout te winnen. Deze methode van zoutwinning werd tot het eind van de 16e eeuw op grote schaal toegepast in Zeeland en Noord-Duitsland. Met zekerheid is dit ook gebeurd bij Vaardeburen en bij het voormalige klooster Klaarkamp. De hierdoor ontstane put bij Vaardeburen werd later volgestort met bagger, bij Klaarkamp ontstond een (zilte!) veenplas. Deze plas, met het omringende zilte grasland, vormt tegenwoordig het staatsnatuurreservaat Het Klaarkampermeer (Aukes & Van der Voo 1966, Bannink & Pape 1967).

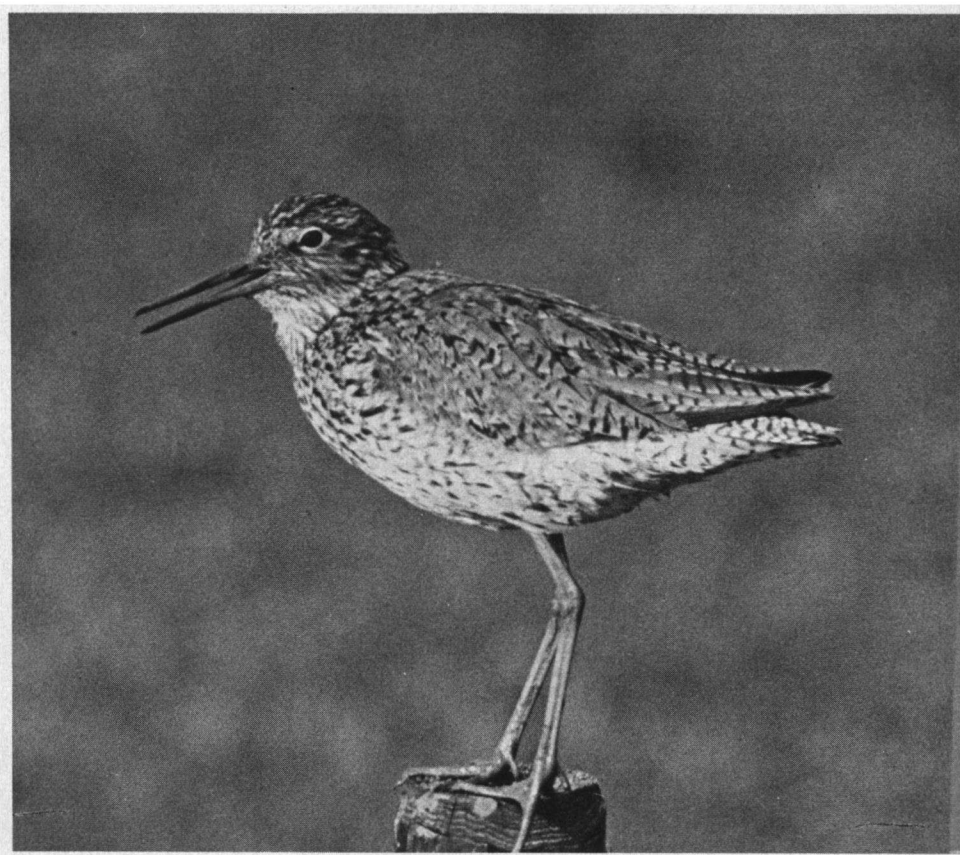
Het grasland van het Klaarkampermeer beslaat ca 23 ha, met verspreid zoute gedeelten, de overige terreintjes van fig. 1 zijn veel kleiner, meestal slechts enkele hectaren. Ze zijn daardoor ook niet terug te vinden op waterhuishoudkundige verziltingskaarten (Koolhaas & Vrijhof 1958). De zoute plekken vallen op door hun lage ligging en een grijsgroene vegetatie, waarin op lage plaatsen rood zwenkgras (*Festuca rubra*) en ronde rus (*Juncus gerardi*) domineren, op de natste plaatsen domineert zilt vlotgras (*Puccinellia distans*). Op stukgetrapte plaatsen komt bleek kweldergras (*Puccinellia retroflexa*) voor. Rood zwenkgras en ronde rus geven een lage, zacht aanvoelende, zeer fijn gestructureerde grasmat, waar de Tureluurs bijzonder graag in nestelen. In deze vegetatie komen steeds melkkruid (*Glaux maritima*), zilverschoon (*Potentilla anserina*), strandzoutgras (*Triglochin maritimum*), zeeaster (*Aster tripolium*), spiesbladmelde (*Atriplex hastata*) en zilte schijnspurrie (*Spergularia salina*) voor. Verder komen soms voor: zeeweegbree (*Plantago maritima*), zeekraal (*Salicornia brachistachya*) en klein schorrekruid (*Suaeda maritima*). Opmerkelijk is de plantenarmoede in en langs de modderige sloten. Bij alle terreintjes werd kamfonteinkruid (*Potamogeton pectinatus*) en darmwier (*Enteromorpha* sp.) aangetroffen, bij Zurich tevens ongedoorned hoornblad (*Ceratophyllum submersum*) en fijne waterranonkel (*Ranunculus aquatilis* subsp. *aquatilis*). Langs de sloten groeit riet (*Phragmites communis*), zeebies (*Scirpus maritimus*), ruwe bies (*Scirpus lacustris* subsp. *glaucus*) en valse voszegge (*Carex otrubae*). Voor bijzonderheden over het Klaarkampermeer zij verwezen naar de studie van Aukes & Van der Voo (1966).

Bij betreding van de zoute terreintjes krijgt men diep in het binnenland de merkwaardige sensatie op een kwelder te verkeren, een indruk die versterkt wordt

door de aanwezigheid van luid alarmerende Visdieven, Kluten en Tureluurs, terwijl bovendien troepen van 50-60 Scholeksters zitten te rusten (in 1974 bij Dronrijp, Jouswier, Klaarkampermeer en Wijns), eventueel in gezelschap van Bergeenden, die bij het Klaarkampermeer bovendien broeden. Een paar honderd meter verderop is niets meer van deze wadsfeer te bespeuren. Kluten broedden in 1973 bij Tibma, Jouswier, Klaarkampermeer en Zurich, in 1974 alleen bij Zurich. Visdieven (in totaal ca 60 paar) broeden bij Dronrijp, Wijns, Hennaard, Vaardeburen (tot 1973), Klaarkampermeer, Tibma, Jouswier en Zurich. Bij Wijns, Jouswier en Klaarkampermeer broeden ze in gezelschap van Kokmeeuwen.

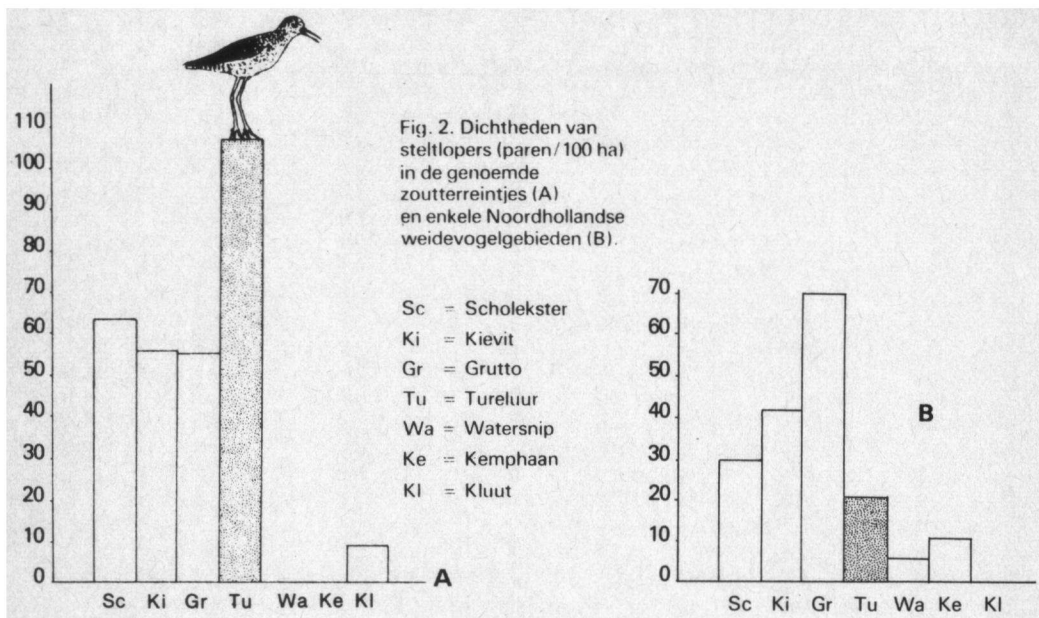
Alle bovengenoemde gebiedjes herbergen weidevogels (steltlopers) in hoge dichtheden, waarbij het opvallend is dat er zoveel Tureluurs broeden, terwijl Water-snip en Kempfaan ontbreken. Het meest opmerkelijke tureluurterreintje ligt bij Dronrijp. Hier broedden op een stukje grasland van ca 3 ha in 1973 maar liefst 11 paren! De nesten lagen soms maar enkele meters uit elkaar. Alle terreintjes samen beslaan een oppervlakte van 52 ha. Gemiddeld broeden hier steltlopers met een dichtheid van 291 paren per 100 ha (voor verdere cijfers tabel 1). Dit komt overeen met wat de beste weidevogelreservaten te bieden hebben. Landelijk wordt als grens voor goede weidevogelgebieden een dichtheid van 100 paar per 100 ha aangehouden. Ter vergelijking enige steltloperdichtheden in Noordhollandse weidevogelgebieden (Fabritius 1974): Schaalsmeer 266, Wormer en Jisperveld 199, Eilandspolder 145, Oostzanerveld 143, Varkensland 384 paren per 100 ha.

De dichtheidsverhoudingen van de soorten onderling wijken wel zeer sterk af van wat andere weidevogelgebieden te zien geven. Dit blijkt duidelijk uit fig. 2, waar

Tureluur laat baltsroep horen, vloog vanuit slootkant op dit paaltje, Texel, ter hoogte van gemaal Dijkmanshuizen, Texel, 30 maart 1974.

Foto: Frits van Daalen

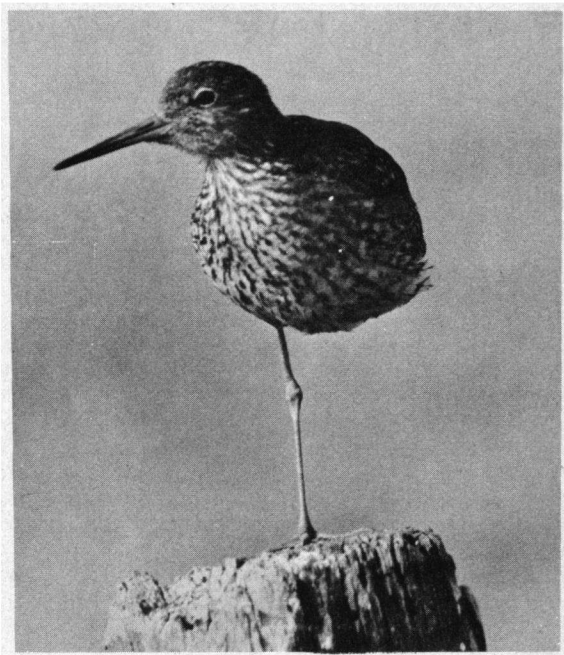
een blokdiagram de dichtheden van de steltlopersoorten aangeeft, gemiddeld over de bovengenoemde Noordhollandse weidevogelgebieden in 1973 (Fabritius 1974) en gemiddeld over de zoutterreintjes (tabel 1). Buiten zilt grasland is geen ander weidevogelgebied te bedenken waar de Tureluur als talrijkste soort optreedt. Kennelijk is het milieu in deze terreintjes wel zeer aantrekkelijk. Het vochtige karakter en het vrij extensieve gebruik van deze landbouwkundig onaantrekkelijke gebiedjes maken in de eerste plaats een hoge dichtheid van weidevogels mogelijk, maar voor de Tureluur moet er toch wel meer aan de hand zijn. Hierbij zullen factoren als de structuur van de vegetatie, hardheid van de bodem, voedsel in de slijkige greppels en dergelijke ongetwijfeld een rol spelen, hoewel we daar het fijne nog niet van weten.

● A. J. Beintema, Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum (U.) en A. Timmerman Azn, Staatsbosbeheer, Friesland, afd. Natuurbehoud, Leeuwarden.

Tabel 1. Aantallen en dichtheden van steltlopers in Friese zoutterreintjes.

	aantal ha	Tureluur	Scholekster	Kievit	Grutto	Kluut
Jouswier 1971	4½	6	3	1	—	—
„ 1972	„	4	2	1	—	1
„ 1973	„	4	1	—	—	1
„ 1974	„	2	4	1	—	—
Tibma I 1972	3	4	3	—	—	—
„ 1973	„	6	4	1	—	—
„ 1974	„	4	4	—	—	—
Tibma II 1972	1½	4	3	1	3	1
„ 1973	„	4	3	3	2	2
„ 1974	„	3	3	1	2	—
Klaarkamp 1973	23	13	8	16	18	1
„ 1974	„	15	9	15	21	—
Vaardeburen 1973	2	7	3	3	—	—
„ 1974	„	4	4	2	1	—
Birdaard 1974	1	2	—	1	—	—
Wijns 1973	4	5	2	2	3	—
„ 1974	„	4	—	2	—	—
Dronrijp 1973	3	11	3	2	2	—
„ 1974	„	6	4	3	—	—
Hennaard 1974	2	3	1	2	1	—
Zurich 1973	8	5	6	3	5	2
„ 1974	„	7	4	4	5	2
gesommeerd	115	123	74	64	63	10
gemiddeld per 100 hectare		107	64	56	55	9

Tureluur op paaltje, Terschelling, Stryperpolder, juli 1974.
Foto: D.A. Heijungs.

LITTERATUUR:

- Aukes, P. & E. E. van der Voo (1966): Het Claerkamper Mar. De Levende Natuur 69: 271-276.
- Bannink, J. F. & J. C. Pape (1967): De bodemgesteldheid van het natuurreservaat 'Het Klaarkampermeer'. Rapport nr. 712 STIBOKA.
- Fabritius, H. E. (1974): Dichtheid en productiviteit van steltlopers in Lapland en Noord-Holland. Gestencild rapport.
- Koolhaas, J. F. & B. Vrijhof (1958): De landbouwwaterhuishouding in de provincie Friesland. Rapport nr. 3., Comm. Ond. Landbouwwaterhuishouding. Nederland. TNO.
- Timmerman, Azn. A. (1972): De broedvogelsamenstelling van het Lauwerszeegebied vóór en na de afsluiting. De Levende Natuur 75: 172-179.
- Voous, K. H. (1965): Geographische herkomst van de Nederlandse weidevogelgemeenschap. Het Vogeljaar 13: 496-504.

Adviescommissie 'Wet bedreigde uitheemse diersoorten'

Op 17 november j.l. is door de staatssecretaris de heer W. Meijer de Adviescommissie 'Wet bedreigde uitheemse diersoorten' geïnstalleerd. Dit college van deskundigen zal de lijst van bedreigde dieren en groepen van dieren die bij het wetsontwerp is gevoegd, kritisch bezien, evenals de — veel uitgebreidere — lijst die bij het Verdrag van Washington (inzake de internationale handel in bedreigde diersoorten) is gepubliceerd. De Adviescommissie heeft in de eerste plaats tot taak na te gaan welke uitheemse diersoorten — dieren die niet in het wild in Nederland voorkomen — niet in levende staat mogen worden gehouden of verhandeld. Verder moet zij nagaan of bepaalde uitheemse diersoorten door andere oorzaken dan handel met uitsterven worden bedreigd en of de toenemende vraag naar en de daarmee gelijke tred houdende handel in tropische vissen een bedreiging vormt voor het voortbestaan van deze vissen.

Voorts moet de commissie voorstellen doen voor de aanwijzing van diersoorten die ook in dode staat niet mogen worden verhandeld. Daarbij gaat het vooral om dieren waar op vanwege hun commerciële waarde (huid, veren, tanden) intensief wordt gejaagd. Daarnaast moet de commissie adviseren over eventueel te verlenen ontheffingen aan met name dierentuinen, circussen, de handel en ten behoeve van onderzoeksdoeleinden. Zodra de wet is aangepast aan het Verdrag van Washington zal de Adviescommissie tevens gaan fungeren als 'Wetenschappelijke Autoriteit'. Dat wil zeggen, dat zij als adviserend lichaam wordt ingeschakeld bij het verlenen van vergunningen en certificaten ten behoeve van de handel.

Voorzitter: H. J. L. Vonhoff (heeft indertijd als staatssecretaris van CRM dit wetsontwerp ingediend) en leden: prof. dr. J. H. Koeman, dr. A. C. V. van Bommel, mevr. drs. H. M. de Boois, dr. P. J. H. van Bree, Q. F. M. van Dijk, dr. M. S. Hoogmoed, dr. B. M. Lensink, dr. J. Wattel en toegevoegd secretaris het hoofd van de afdeling Flora en Fauna van het ministerie CRM, de heer C. J. S. Ruiter.